

گۆڤارا زانستێن مرۆڤايەتى يا زانكۆيا زاخۆ مجلة العلوم الانسانية لجامعة زاخو

Humanities Journal of University of Zakho (HJUOZ)

Vol. 6, No. 1, Part 2, pp. 162-175, Mar.-2018

كاريگەرىيا دابەشكارى يين سيستەمى قەسىدەيى و ئىكەتىيا تاكەدىرى لسەر وينەيى شعرا كلاسىكىيا كوردى

 ^{3} كامەران ئيبراھيم خەليل ^{1st} و عبدى حاجى محمد ^{2} و عبدالرحمن ئاداك

لېشكا زمانى كوردى، فاكولتىيا زانستىن مرۆڤايەتى، زانكۆيا زاخۆ، ھەرىما كوردستانى — عيراق. (kameran.khelil@uoz.edu.krd) يشكا زمانى كوردى، كۆلىۋا يەروەدەيا بنيات، زانكۆيا دھوك، ھەرىما كوردستانى.

³بهشا زمان و چاندا کوردی، زانینگهها ماردین ئارتوکلو، تورکیه.

https://doi.org/10.26436/2018.6.1.595

وەرگرتن:2017/12 پەسەندكرن: 2018/03 بەلاقكرن: 2018/03

يۆختە:

قهسیده وهکو قالبی شعریی زال بسهر شعرا کلاسیکییا عهرهبی و شعرا فارسی یا سهبکی خوراسانی بر ماهههه کی دریژ جهی گرنگیپیدان و لاساییکرنا شاعرین روژهه لاتا ئیسلامی بوویه، ههر ژبهر فی چهندی ره خنه گر و قه کوّله ریّن شعری و ب تایبه ت زانایین ره وانبیژیی چهمك و یاسا و دهستورین فه هاندنا شعری لسهر بناغه یی نموونه یا شعرییا قهسیده یی داناینه. پشتی بدویماهیکها تنا سه رده می سهبکی خوراسانی و لاوازبوونا قالبی قهسیده یی، شعرییه تا قهسیده یی ههر به رده وام بوویه و گهله كه دگارین وی ب شیّوه یین جرّراوجوّر د شعرا قوناغین پشتی هیرشا مهغولان دا ژی دهینه دیتن، سیسته می قهسیده یی و نیکه تبیا تاکه دیری ژ قان تایبه تمهندییانن، شاعری قهسیده نقیس لدویف سیسته می قهسیده یی و نیکه تبیا تاکه دیری ژ قان تایبه تمهندییانان شاعری قه سهر لاقی چهندی دده ت کو واتایا هه ردیره کی سهر به خو بیت و پهیوه ندی ب دیرین دیفه نه بیت، دیاره فی چهندی کاریگه ربیه کا مهزن کربیه سهر شعری ته نانه ت پشتی به رده وامبوونا قان تایبه تمهندییان. د شعرا کلاسیکییا کوردی دا ژی ئه قدیارده یه ب ئاوایین جیاواز دهیته دیتن، گهله کابران شاعر شعرا خو به برده وامبوونا قان تایبه تمهندییان. د شعرا کلاسیکییا کوردی دا ژی ئه قدیارده یه ب ئاوایین جیاواز دهیته دیتن، گهله ک جاران شاعر شعرا خو به دره ده ربین دره کی گرنگیی بده نه پهیوه ندییا قان دیران د تهوه ری ستوونیی شعری دا هدری هه بوون ب ئیکه تبیا دیرا شعریی دا واتایه کا ته مام و سه ربه خو ده ربین بی کو گرنگیی بده نه پهیوه ندییا قان دیران د ته وه ری ستوونیی شعری دا دیاره هه ر ئه قایبه ته مادیدیا گرگانییا شعرا کردی د نیخنه بهرگومانی.

يەيقىن سەرەكى: سىستەمى قەسىدەيى، دابەشكرن، ئىكەتىيا تاكەدىرى، تەرەرى ئاسۆيى، تەرەرى ستوونى.

1 .پیشهکی

هەنە، هندەك قەكۆلەران زاراقنىن ئىكەتىيا شعرى و ئىكەتىيا هونەرى يان ئىكەتىيا ناقەكى ل جهى قى زاراقى بكارئىنايە، سەبارەت ب رامانا وى ئى ھندەك د قى باوەريى دانە كو ئىكەتىيا ئۆرگانى ئەوە كو شعر ھەر ژ دەستېنىكى ھەتا داويى ئەزموون يان سۆزەكا دياركرى بخۆقەبگريت، ھندەك قەكۆلەرىن دى ژى د قى باوەريى دانە كو ئىكەتىيا ئۆرگانى رىگر نىنە ل ھەمبەر فرەئەزموونى و فرەسۆزىى لى تشتى گرنگ ئەقەيە كو ئەق سۆز و ئەزموونە ھەقچەشن و پىكقەگرىداى بن و ھندەكىن دى ژى وەسا بى دچن كو ئىكەتىيا ئۆرگانى برىتىيە ۋ ئىكەتىيا ھەست و سۆزان واتە زالبوونا سۆزەكا دىاركرى لسەر تەقايا شعرى. (حمدان،1991،ص43-50)

شعرا رۆژههلاتا ئیسلامی پتر شعره کا لیریکییه و (سروشتی شعرا لیریکی ژی دووره ژ ئیکهتیی) (القصبجی.1991،ص228) لهوما

^{*} قەكولەرى بەرپرس.

پیدقییه هشیارانه سهرهدهریی دگه ل قان زاراقان بکهین، بهری ههر تشته کی رهنگه بکارئینانا زارقی نیکهتییا بابهتی گه له ئهستهم بیت چونکه ئهم نهشیّین خوازیاری قی چهندی بین کو شعرا لیریکی ب تنی لدور بابهته کی دیار کری بیت.

سهبارهت ب ئیکهتییا ئۆرگانی ژی یا باش ئهوه ئهم قی زاراقی کو بق ئيكهمين جار ژلايي ئەرەستويقە ھاتىيە بكارئينان ب مەبەست و واتايه کا نوی بکاربينين (چونکه دهمی ئهرهستوی باسی ئیکهتييا نورگانی کری مهبهستا وی شعرا درامی و تراجیدیا یانکو شعرا بابهتی بوویه و وی چ ئاماژه نهداینه شعرا لیریکی...) (الموسی،2007، ص21) و ئەو ئىكەتىيا ئۆرگانى يا كو ئەو باس دكەت (د شعرا درامى و داستانان دا بهیزتر و خویاتره چونکه ریزبوون و ل پهیهه قهاتنا هزر و رویدانان د قان به رههمان دا دهیته دیتن و ئهگهر ئه قیهنده نهبیت دێ بنیاتێ وان ههرفیت، ئهڤه ل وی دهمی کو د شعرا لیریکی دا ئيكەتىيا ئۆرگانى لسەر بناغەيى رىكخستنا ھزر و وينەيان و يەيوەستبوونا وان ب ييلين ھەست و سۆزانقە دھيته ئاڤكرن...) (محمد احمد الغرب، بدون سنة، ص376)، كهواته تايبهت بوونا ئىكەتىيا ئۆرگانى ب بەرھەمىن درامى و داستانى نابىتە بەلگە بۆ قى چەندى كو ئەم ب ئىكجارى نكۆلىي ل ھەبوونا وى د شعرا لىرىكى دا بكەين، ئەم دشيين ب ئاوايەكى دى باسى ئيكەتىيا ئۆرگانى بكەين و بێژین (ئێکهتییا ئۆرگانییا شعرێ بریتییه ژ ئێکهتییا وان ههست و سۆزين كو شعر وان ب خۆۋەدگريت، زيدهبارى ھەماھەنگ بوونا وينه و هزران دگهل وهرارا شعری ب ئاوایه کی وهسا کو شعر ب رهنگه کی ئۆرگانىك و سروشتى بهێتە ئافراندن، ھەر بەشەك ب ئاوايەكى زنجيرهيي ئەركى خۆ ئەنجام بدەت واتە شعرى ژى مينا بوونه روه ره کێ زيندی بنيانه کێ ههماهه نگ و پێکڤه گونجای و سروشتى هەبيت...)(الغرب، بدون سنه، ص375)

کهواته راسته کو ب شیوه یه کی گشتی ئیکه تییا ره ها و قه بپر د شعرا لیریکی دا نینه لی نه قه ردابه و به نه دابپانان ، بی نموونه (دابه شکرنا مه به ستان د شعری دا تشته که کو دابپانان ، بی نموونه (دابه شکرنا مه به ستان د شعری دا تشته که کو دگه ل گیانی شعرا لیریکی ناگونجیت، شاعر و ره خنه گرین که قنین عه ره بان دابه شکرنا مه به ستان کرینه نه دگاره ک بی شعرا نموونه یی و لده قوان قه سیده پیشانگه هه ک بوویه بی مه به ستین جود اجود ا…) (القصبجی 1991، ص 228) واته نه بوونا نیکه تییا ره ها د شعرا لیریکی دا نابیته پاساو بی به ره لایی و په رته وازه بوونا واتایی و وینه بیا را ده به ره در.

پێویسته ههر وێنهیهك ئهركێ خێ د ئهزموونا شعری دا وهكو بهشهك ژ وێنهیێ گشتی یێ شعریێ بجه بینیت یانكو دڤێت وێنهیێن پاژهیی دگهل هزر و ههستێ گشتیێ شعرێ بچن و بهشداریێ د بزاڨا گشتی یا شعرێ بكهن وێ بگههیننه گوپیتكا پێگههشتنێ، ئهڨێ چهندێ ژی دێ ئهنجامێ خێ یێ سروشتی ههبیت كو ئهو ژی پێكهاتنا ئێكهتییا

ئۆرگانى يا گشتى و يێگەهشتى يا شعرێيه.(هلال، 1973، ص446– 447)، ب دەربرينەكا دى ئۆكەتىيا ئۆرگانى (جياوازيى دئیخیته دنافبهرا دو جوره خهیالان دا، یا پیکفه گریدایی کو وینهیین شعری ییکقه گری ددهت و ته قایا وان ب رهنگه کی سوزداریی ئيٚكگرتى بۆياخ دكەت و ب ڤى ئاوايى شعر دبيتە ويٚنەكرنا ساتەك ژ ههست و سۆزين شاعرى، يا دوويى ژى خەيالا پەرتەوازەيە كو پشتبهستنی لسهر وینهیین قهقهتیای و ماتریالی دکهت، وینهیین ژیك جودا و سەربەخى كو چ تشتەك وان پىكىقەگرىنادەت ژبلى ئىكەتىيا پارچا شعری و ئیکهتییا مهبهستی (العشماوی،1994،ص106) ب قی رەنگی قەسىدەيا عەرەبىيا كەڤن يىر سەر ب جۆرى دوويى ژ خهیالا شعرییه ۱(ب چ شیوهیان ئیکهتییا ئورگانی د شعرا جاهلی یا عەرەبى دا نىنە چونكە چ يەيوەندىيەكا ھزرى دناڤبەرا ياژەيين وى دا نینه، ئیکهتییا وی ئیکهتییهکا دهرهکییه و ژبلی خهیالا شاعری جاهلی و دۆخنی وی یی دهروونی و وهسفکرنا سهفه را شاعری بو گەھشتن ب كەسى ستايشكرى چ يىكقەگرىدانەكا دى تىدا نىنە، ئەۋ جۆرە يىكىقەگرىدانە ۋى ئەدگارەكە ۋ ئەدگارىن سەردەمى جاھلى كو پشتی هنگی بوویه لاساییکرن و ب دریزییا چهندین سهردهمان هاتییه ياراستن....) (هلال، 1973، ص295–296)

کهواته ئیکهتی د قهسیدهیا عهرهبییا کهفن دا نینه و ئهفشعره ب تنی ژ هنده ک دیرین ههفسوی پیک دهیت کو سهروا وان پیکفه گری دهت، تهنانهت ئهفر بریاره ژلایی گهله ک فهکیلهرانقه بسهر تهفایا شعرین سهردهمه کی هاتییه گشتاندن (راضی، 2007 ، ص119) دیاره ئهفیه کهدگاره بی ماوهیه کی دریژ د شعرا عهره بی دا بهرده وام بوویه (شهوقی چیف د فی باوه ریی دایه کو ههتا سهرده می وی ژی شعرا عهره بی ب تهمامه تی دگهل ئیکهتییا گشتی یا شعری ئاشنا نهبوویه، ئهگهر ژی ئهفه یه کو شاعرین عهره بی لاساییا شعرا جاهلی کرینه و د شعرا جاهلی دا ژی ب چ رهنگه کی ئهفی نیکهتییه خویا نینه، شعرا جاهلی وه کو بیابانییه کو هه می تشت تیدا دگونجن.) شعرا جاهلی وه کو بیابانییه کو هه می تشت تیدا دگونجن.)

(د.محمد رضا شفیعی کدکنی) ههولدایه لسهر بناغهیه کی نوی تهماشه ی فی بابه تی بکه ت، ئه و باسی ههبوونا ته وه ری ئاسری و ستوونی یی خهیالا شعری یانکو وینه یین شعری دکه ت، ئه و جهختی لسه ر فی چهندی دکه ت کو د ههر شعره کی دا هزرا شاعری د دوو ته وه ران دا کاردکه ت، ته وه ری نیکی ته وه ری ستونی یان ئا فاهیی گشتیی شعرییه ال فیری شاعر مفای ژههمی ئه زموون و بیره وه ری و پیکاریگه ربوونین خو د بوارین جودا دا وه ردگریت دا کو شیوه و پهیکه ری گشتیی شعری د فی ته وه ری دا ئا فا بکه ت، ته وه ری دی و پهیکه ری گشتیی شعری د فی ته وه ری دا ئا فا بکه ت، ته وه ری دی روونبیزین د (کدکنی، 1383، ص 169)

پێویسته دگهل گرنگیدان ب خهیالا شاعری د تهوهری ئاسۆیی یی شعری گرنگیی ب خهیالی د تهوهری ستوونی ژی بهیّته دان یانکو ئهم دشیّین قهکوّلینی لسهر ئاقاهیی شعری بکهین ، ئهگهر ئهم دویقچوونا شعرا عهرهبی و فارسی یا کهڤن بکهین دی بینین کو پرانییا ههول و بزافیّن شاعران د تهوهری ئاسویی یی شعری دایه ، داهیّنان و نویکرنیّن وان د تهوهری ستوونی دا هاتینه سنوردارکرن لهوما ئاقاهیی شعره کیّ ... ژ وهسفا بهاری و گرین بو یاری و خهما دویربوون و جودابوونا وی بهره ق بیرهوهرییا بهه قگههشتنا شاعری و یارا وی و پاشی بهره ق ستایش یان مهبهسته کا دیقه دچیت...)

ئیّك ژ ئەدگاریّن سەرەكى بیّن شعرا فارسى ژى (گرنگینەدانە ب تەوەریّ ستوونییٚ خەیالا شعری، ئاریشه ژی ئەڤەیه كو شاعران لسەر بناغەییٚ لاساییکرنیٚ ئەڤ چەندە ژشاعریّن بەریّ وەرگرتییه...شاعریّن فارس د ڤیٚ پیٚڤاژوییێ دا لاساییا شاعریّن عەرەب كرینه... د شعرا عەرەبی دا هەر ژ سەدیّ سیّیی کرچیڤه تەوەریّ ستوونییێ خەیالا شعری هاتییه دەستنیشانكرن و مینا یاسایهكیٚ هاتییه پەسەندكرن)(كدكنی، 1388، ص 127)

نەبوونا ئىكەتىيا ئۆرگانى د قەسىدەيا عەرەبىيا كەڤن و لاوازبوونا ئەزموونا شعرييا شاعرين قەسىدەنقىس دگەل دەربازبوونا دەمى بهێزتر بوويه نهخاسمه دهمي كو قهسيده بوويه بهشهك ژرۆشنبيرييا كۆچكا خەلىفەيين ئەمەوى و عەباسى د شعرا عەرەبى دا و كۆچكا دەستههلاتدارین سامانی و غهزنهوی و سهلجوقی د شعرا فارسی دا چونکه ستایشکرنا دهستهه لاتداران و رازیکرنا وان بوویه ئامانجا سەرەكى يا شاعران. ھەر ئەڭ لاوازىيا ئىكەتىيا ئۆرگانىيا قەسىدى بوویه ئهگەركو پەرتەوازەبوون و پەيوەستنەبوونا وينه و خەيالا شعرى ببيته ئيّك ژ تايبهتمهندى ييّن شعرا كلاسيكييا رۆژههلاتا ئيسلامي. سيستهمي قهسيدهيا كهڤن و باوهري ههبوون ب ئيْكهتييا د پیشه کییا قهسیدهیا جاهلی دا شاعر باسی سهفه را خق د بیابانی دا دکهت ، ئامانجا وی ژ سهفهری نهوه کو بگههیته وی کهسی کو وی دفیّت ستایشا وی بکهت یان ب کورتی دهروازهیهکه بو مهبهستا سەرەكىيا شعرى، دەمى (ئامەدى) د موازەنا خۆ، ئەوا دناڤبەرا (بوحتوری) و (ئهبی تهمامی) دا کری باسی پیشهکی یان دهروازهیا قەسىيدى دكەت ، ئاماژى ددەت حەفت بابەتىن سەرەكى كو ھەر دوو شاعران ل پیشهکییا قهسیدین خق دا ئهو بکارئینانینه، نه قه ژی ههر ئەو بابەتىن باون د قەسىدا جاھلى و ئەمەوى دا:

1-دەستېپىكىن ب راوەستيان لسەر كاڤل يانكو شىنوارينن ئاكنجىبوونىخ.

2-پرسیارکرن ژوی واری و نهبوونا چ بهرسفان وگریانا شاعری. 3-ئاماژهدان ب جودابوون و خاترخواستن و بارکرن ژواری و گرین بۆ ئەوين ژی بارکرین.

تاكەدىرى بەرھەمى قى تىكەھشتنا تايبەتىيا شاعر و رەخنەگرىن سەردەمى قەسىدىننە كو ب ئاوا و رىدەمىن جياواز بى شعرا پىشتى قى قوناغى ب تايبەتى غەزەلا سەربەخى ھاتىنە قەگوھاست و مىنا بەشەك ر شعرىيەتا قەسىدەيى كارتىكرن لسەر وينەيى شعرا كلاسىكىيا رۆرھەلاتا ئىسلامى كرينە، گەلەك جاران شعرا كلاسىكىيا كوردى رى وەكو بەشەك ر شعرا كلاسىكىيا رۆرھەلاتا ئىسلامى ھەلگرا قان ئەدگارانە.

2. سيستهمي قهسيدهيي، ينشهكي و مهبهست

قهسیده ئه و قالبی شعرییه کو عهرهبان بو ماوهیه کی دویر و دریز پشتبه ستن لسه ر کرییه، ئه شعره لسه ر کیشا عهروزی و ب سهروایه کا ئیکگرتی هاتییه فه هاند و ب چه ند مه به ستین سه ره کیفه هاتییه گریدان کو ئه و زی ستایشکرن و لاوانه و و داشورینن، د شعرا کلاسیکییا فارسی دا ژی (قه سیده ئیکه مین هونه ری شعرییه، و چ سنور بو ژمارا دیرین قه سیدی نینن و دشیین بیژین ژ سیه دیران ده ست پیدکه و چیدبیت ژ سه دیران ژی ده ربازببیت) (قندیل، 1981، ص 77)

قەسىدە و ب تايبەت قەسىدەيا ستايشكرنى سىستەمى خۆ يى تايبەتى ھەبوويە، ئەو سىستەمى كو (ابن قتىبة)ى ب (نظام القصىدة) ناڤكرىيە، لدويڤ ڤى سىستەمى پىدڤىيە قەسىدە ژ پىشەكىيەكا (گللى) يانكو راوەستيان لسەر كاڤلان و گريان بۆ شىنوارىن يارى دەست پىبكەت و پاشى بەرەڭ غەزەلىڭە بچىت و پىشتى ب دىماھىكھاتنا پىشەكىيا قەسىدى بەرەڭ مەبەستا قەسىدى كو پرانيا جاران ستايشە بچىت، ھەرچەندە كو ئەڭ سىستەمە بەرھەمى ژيان و ژينگەھا بيابانىيە ئى بوويە رىبازەك بۆ وان شاعران ژى كو چ ئەزموونەكا وەسا دگەل ژيانا بيابانى نەبووينە.(القصىجى، 1991،

4-وهسفکرنا ئافرهتان و پهسنا وان و ئاماژهدان ب پهرۆشى و بیرهوهری و حهژیکرنی کو دچنه چوارچوڤی غهزهلی دا.

5- وهسفکرنا بهێزييا عهشق و حهژێکرنێ و شهیدایی و خهم و ڤیان و بجهئینانا ژڤانان و بێ سوٚزو پهیمان بوونێ و بابهتێن ب ڤی رهنگی. 6- باسکرن دهربارهی گهنجاتی و پیریێ، وهسفکرنا پیریێ و نهمانا گهنجاتیێ.

7-باسکرن دهبارهی روّژگاری و روّردارییا ویّ، ناماژهدان ب فی چهندی کو چهوا روّژگار رزقی دده ته مروّفیّن نهزان و بیّ شیان و ییّن زانا و خودان شیان د نیّخیته د تهنگافیی دا، ههر وهسا گرنگی ب بابهتیّن وهکو ههدار و رازیبوونی و پاشی ههلمه و تیّکتشان و گهریانا لدویف رزقی لسهر پشتا حیّشتری د بیابانی دا هاتیبهدان (سلوم، 1981، ص239)، (جیاوازی و جوّراوجوّری د بکارئینانا فان بابهتان دا ههیه نی دگهل هندی دا مهرجی قهسیدهیی نهوه کو

بابهتین بکارهاتی ژ چوار ههتا پیج بابهتان کیمتر نهبن و بهشین سهره کی یین کو پیدشییه ههر ههبن بریتینه ژ پیشه کی (گللی یان غهزلی)، وهسفکرن و شکوبه خشین ب وی وار و جهی کو شینواری کوچکریانه، وهسفا جهین سهفهرا شاعری، وهسفا جه و بیره وهری یین خوشتقییا شاعری و پشکا وهسفکرنی) (طنوس، 1993، ص20)، که واته دابه شکرن یان که رتکرنا شعری ئیک ژ تایبه تمهندیین شعرییه تا قهسیده یا عهره بی بوویه، نه ب تنی شعر بو سهر پیشکی و مهبهستی هاتییه دابه شکرن به لکو پیشه کییا قهسیده یی ب خو ژی بو سهر چهند به شان هاتییه دابه شکرن به لکو پیشه کییا قهسیده یی ب خو ژی

راسته کو ههر ژ دهستیپکا سهرهلدانا شعرا فارسی ههتا نوکه قهسیده ب دوو شيوازان هاتييه قههاندن،واته يان شاعر بي تهشبيب و تەغەزول و يېشەكى ئېكسەر چووپە سەر بابەتى سەرەكى يان بۆ راكيشانا سەرنجا گوهدار و خواندە قانان تەغەزولەك لدور دلداريي يان ستایشا شهرابی یان وهسفا سروشتی و وهرزین سالی، یان شیرهت و ئاموژگاری یان بابهته کی دی ل دهستینکا قهسیدی بکارئینایه و پشتی ب دیماهیك هاتنا ثنی تهغهزولی ب ریكا (تهخهلوص)ی ژ ثنی پێشهکیێ بهره ف بابهتێ سهرهکیێ شعرێ کو ستایشکرنه چوویه (محجوب، بدون سنة، ص146–148)، لي پرانييا قهسيدهنڤيسين بناڤودەنگێن شعرا فارسى و نەخاسمە يێن سەر ب سەبكێ خوراسانى گرنگیداینه بکارئینانا پیشهکیی تهنانهت هندهك جاران لاساییكرن د قی بواری دا هند بهیزبوویه کو هنده ک شاعرین وهکو (مهنوچهری) د چەند قەسىدەيان دا ھەمان يېشەكىيا بيابانىيا قەسىدا عەرەبى بكارئيناينه، واتهباسى حيشتر و بيابان و راوهستيا لسهر كاڤلان كرىيە(كدكنى، 1383، ص182–183) ديارە ھەر ئەۋ نموونەيين ب ڤى رەنگى بووينە ئەگەر كو ڤەكۆلەرەكى ٚوەكو (محمد رچا شفيعى كدكني) پشتى باسكرنا سيستهمى قەسىدى ل دەۋ (ابن قتبه)ى بێژیت: ((ههر ئه فه هزرا چارچووفهدار د شعرا شاعرین سهبکی خوراسانی کو حهزا نقیسینا قهسیدی ل ده فوان بهیزبوو دهیته ديتن))(كدكني، 1383،ص183)

پرانییا قهسیدهنقیسیّن سهر ب ئهدهبیّ فارسی قهسیدهییّن خوّ ب تهشبیب یان نهسیب واته وهسفکرنا جوانییا یاریّ دهست پیّ دکهن داکو سهرنجا گوهداری راکیّشن پاشی ب ریّکا دیّرهکیّ کو ب (گوریزگاه) دهیّته نیاسین شاعر ژ قیّ پیشهکییّ خوّ قهدگوهیّزیته بابهتیّ سهره کی کو پرانیا جاران ستایشه،ئهگهر شاعری داخوازه ک ژی ژ کهسیّ ستایشکری ههبیت دیّ ل ئیّك ژ دیّریّن داوییّ قیّ داخوازا خوّ بیّژیت کو ئه ق دیّره ب (بیت طلب) دهیّته نیاسین، (بیت المقطع) ژی داوی دیّرا قهسیدیّیه. (قندیل، 1981، ص79)

جۆراوجۆرىيەك د مەبەستىن قەسىدا فارسى دا دەيتە دىتن (قندىل،1981، ص78)، ھەر وەسا پىشەكىيا قەسىدا فارسى واتە تەغەزولا دەستىپىكا قەسىدى گەلەك جاران جياوازە ژقەسىدا عەرەبى

و پتر پێشهكىيەكا بهارىيە(نعمان،1314،س152) ىن چەوا گۆهرىنا پێشەكىيا قەسىدى ژ لايى شاعرىن عەرەبانقە ب گۆهرىنەكا رىشەيى د بنياتى قەسىدى ناهنتە هرمارتن، ھەر ب قى رەنگى ئەڭ گۆهرىنە رئى ب وەرچەرخانەكا مەزن بى قەسىدەيا فارسى ناھىتە ل قەلەم دان.

سهرهرای هندی کو (هیرشا مهغولان بق سهر ئیرانی و گوهرینا تهواوا بارودوّخی جقاکی بوویه ئهگهر کو سهبکی خوراسانی ژناق بچیت و سهبکی عهراقی جهی وی بگریت، عرفان و سوفیگهری بسهر شعری زال بیت و غهزه ل ببیته قالبی سهرهکیی شعری و د ئهنجامدا قالبی قهسیدی بهره هٔ لاوازیی فه بچیت) (نعمان،1314،ص193)، لی پهیوهستبوونا شعرا کلاسیکییا روّژههلاتا ئیسلامی ب لاساییکرنا شعریهتا قهسیده یی بوویه ئهگهر کو کهرتکرن یان دابهشکرنا شعری بو سهر چهند پارچهیان وهکو نهریتهك د شعرا لیریکییا روّژههلاتا ئیسلامی دا بهردهوام بیت.

1.2. رەنگقەدانا دابەشكارىيا سىستەمى قەسىدى د شعرا كلاسىكىيا كوردى و كارىگەرى يىن وى:

شعرا کلاسیکییا کوردی ژی وهکو بهشه ژ شعرا کلاسیکییا رزههلاتا ئیسلامی ب ئاوایین جزروجزر لاساییا شعرییه تا قهسیدهیی دکهت، میک ژ ئهدگارین شعرییه تا قهسیدی ژی کو رهنگفهدانا خو د شعرا کلاسیکییا کوردی دا ههیه دابهشکارییا سیستهمی قهسیدییه کو دهلیفی دده ته شاعری شعرا خو بو سهر دوو یان چهند بهشین سهربه خو دابه ش بکهت، پرانییا جاران ژی چ پیکفهگریدانه کا واتایی و سوزدارییا راسته وخو دنافهه را قان بهشان ناهیته دیتن:

1.1.2. دابهشکرنا شعری بۆ سهر پیشهکی و مهبهستی: د شعرا کلاسیکییا کوردی دا نموونهیین وهها ههنه کو بهرههمی لاساییکرنا قالبی قهسیدا عهرهبی — خوراسانینه، ل دهستپیکی پیشه کی دهیته پیشکیشکرن و پاشی هززانقان بریکا دیره کی بهره ق مهبهستا هززانی قه دچیت، پرانییا جاران مهبهستا قان جوره شعران ستایشکرنه و ناقهروکا پیشهکیی ژ شعره کی بو شعرهکا دی دهیته گوهرین لی ب شیوه یه کی گشتی ژ چوارچوقی بابهتین پیشهکییا قهسیدا عهرهبی و ته غه زولا قهسیدا فارسی ده رناکه فن.

(شیخ رهزای تالهبانی) شعره کا هه یه کو ل دهستپیّکا وی باسی سهرهاتییه کا خق یا بی پهرده دکهت:

رۆژى يەكشەممە كە مەشھورە بە رۆژى بازار من بە غار كەوتمە دومىبالى كورپكى بولغار كورچ كورچاوى وەكو لالەيى حەمرا رەنگين كورچ كورچاوى وەكو چاوى نيرگسى شەھلا بيدار... (شيخ رەزا(ديوان)،ل55)

ئه ق سهرهاتییه نیزیکی بیست وسی دیران ب خوقه دگریت و تیدا شاعر باسی هندی دکهت کو چهوا کورهکی تورك نه ژاد سهرنجا وی راكیشایه و چهوا ئهو دگهل وی كوپی كهفتییه گفتگویی و ئهو رازی كرییه و كاری سكسی دگهل وی ئهنجام دایه، پشتی ب دویماهیك هاتنا فی سهرهاتیی شاعر ب ریكا دیرهكا هوزانی بهره شبابهتی سهرهكی یانكو مهبهستا هوزانی دچیت:

> ئهمه دوو روّژه که حهیران دهگهریّم کیّم ههیه غهیری وهلی نعمهتی فهرخونده شیعار … (شیخ رهزا(دیوان)،ل56)

پشتى قى دىرى شاعر حەفت دىران بى ستايشكرنا (ئەحمەد پاشايى بابان) تەرخان دكەت، ئەقە ئىكەمىن دىرا تايبەت ب ستايشكرنا ناقبرىيە:

یه عنی هه منامی نهبی حه زره تی نه حمه د پاشا فه خری دین، کانی حه یا ، به حری که ره م ، کوهی ویقار... (شیخ ره زا(دیوان)، ل57)

هەرچەندە كو بەروقاژى نەرىتى باو د قەسىدا رۆژھەلاتى دا ژمارا دىرىن پىشەكىى پىرە ژ وى بەشا كو بۆ ستايشكرنى ھاتىيە تەرخانكرن لى ب شىوەيەكى گشتى لاسايىا سىستەمى قەسىدى ھاتىيەكرن. ئەم دشىين پىشەكىيا قى قەسىدى ژى ببەينە رىزا وان غەزەلىن بى پەردە كو لسەردەمى جاھلى و ئەمەوى ل دەستېيكا قەسىدەيان دھاتنە بكارئىنان لى دگەل قى جياوازىي كو مۆركى نىرخوازىيا قەسىدا خوراسانى بسەر دا زالە.

(بیخود) ژی هۆزانه کا خۆ بسه ر دوو به شان دابه ش دکه ت، واته پیشه کییه کا غه زه لی و به شه کا تایبه ت ب ستایشکرنا پیغه مبه ری ئیسلامی ، ئه فشعره ب فی رهنگی دهستیید که ت:

> دیسان چهمهن له روچهیی خولدی به رین ئه کا گول خونچه له لیّو دهمی حووری عین ئه کا ئاخــق چ مانییّکه که ســهحــرا و شــاخ وداخ ژهنگار و زهرد و سپی و سهوز و شین ئه کا... (بیّخوّد(دیوان)، ل22)

شاعر شعرا خوّ ب وهسفا سروشتی دهست پی دکهت و 14 دیران بوّ فی بابهتی تهرخان دکهت، سهرهرای وهسفا سروشتی هنده ک توخمین تاییهت ب غهزه لا دلداریی ژی دگهل بابهتی سروشتی هاتینه ئاویتهکرن، شاعر دیرا پازدی وهکو پرهکی دنافیهرا پیشهکی و مهبهستا هرزانی بکاردئینیت:

ئهم شایی و سرووره له شهوقی به هاره، یا عهشقی گولیکه عهفووی ههموو موزنبیین ئهکا؟... (بیخود(دیوان)،ل23)

پشتی فی چهندی د حهفت دیران دا ستایشا پیغهمبهری ئیسلامی دهیته کرن، نه فی بشکا هوزانی ژی ب فی رهنگی دهستپیدکهت:

زاتیکے وا به رەحمه لے رۆژی شیفاعهتا همهرچی جهههننهمی ههیه جهننهت نشن ئهکا

رۆح فەرشى رنگەى كەسنكە كە مەجموعى كائىنات بۆپنى مىوبارەكى لەپسەرەى دلاسەرىن ئەكا... (بنخۆد(دىوان)،ل24)

ئەۋ ھۆزانا (بىخود)ى ر 22 دىران پىك دھىت و لسەر سىستەمى قەسىدا رىزھەلاتى ھاتىيە قەھاندن كەواتە ل قىرى رەرا دىران نابىتە پىقەر بى قەسىدەبوونا قى ھۆزانى بەلكو دابەشكرنا وى بسەر پىشەكى و مەبەستىيە كو دبىتە ئەگەر ئەم بىرى ئەۋ ھۆزانە لسەر بىناغەيى لاسايىكرنا قەسىدا كەۋن ھاتىيە نقىسىن.

ب شیّوه یه کی گشتی که رتکرنا شعری بسه ر دوو به شان لاساییکرنا سیسته می قه سیدا پیشه کیدارا که فنه لی دگه ل هندی دا جارنا نمونه یین وه ها ژی دهینه دیتن کو شعر بی سه ر پتر ژ دوو که رتان هاتییه دابه شکرن، بی نموونه ، (مه حوی) د وی شعرا خو دا کو تایبه ته ب ستایشا (مه ولانا خالدی نه قشبه ندی) ، لاساییا سیسته می قه سیدی دکه ت لی ده می نه م ته ماشه ی فی هیزانی دکه ین دگه هیننه فی نه نجامی کو پیشه کییا شعری ژ دوو به شین جودا پیکهاتییه ، نه قشعره ژ که دیران پیک دهیت ، شاعر شعرا خی ب بابه تی دلداری ده ست پیدکه ت و باسی نیش و نازارین خی ل ده می نه و یانکو ده می گوتنا شعری دکه ت:

دلم ئەمشەو نەخۆشى نىسبەتى چاوىكى بىمارە جگەر غەلتانى خويننى حەسرەتى لىروىكى خوونخوارە سەرم شىنواوى شىنودى فىتنە ھەلگىرسىننى شىندىكە حەواسم تەفرەقەى عىشودى دل ئاشووبىكى عەييارە... (مەحوى(دىوان)،ل545)

ههتا دیّرا نههی ری شعر لدور فی تهوهرییه ای دیّرا دههی مینا دهستپیّکا پشکا دوویی روّائی خوّ دبینیت:

له کونجی بی کهسیدا موددهییکم بردهسهر، ئاخر شهوی دل کهوته به حسی بی وهفایی ئه و سته مکاره... (مه حوی (دیوان) ، ل 548)

ئاشكرایه كو قى دیری و دیرین پشتی وی پهیوهندییه كا راسته وخو ب نه دیرین به ری هنگی قه نینه چونكه به ری هه ر تشته كی شاعر ژ ده ربرینا ئیش و ئازارین خو یین نهو (ئه م شه و)، به ره قر رویدانین شه قه كا دی دچیت و پینج دیران بو قی چهندی ته رخان دكه ت. دیرا پازدی ژی دبیته پره ك دناقبه را پیشه كییا شعری و مه به ستا شعری كو ستایشا (مه ولانا خالد)ییه:

له پربایه ک له گهل بزی ناشنا هات و وتی:مه حوی به شاره ت بی که نیقبالت موباره ک، تالیعت یار هات...

(مه حوی (دیوان) ، ل 549)

پشتی قی دیری شاعر ئیدی باسی مهزناتییا (مهولانا خالید)ی و پهروسییا خو بو وی دکهت لی راسته وخو بابه تی ناگوهریت به لکو هیدی هیدی بابه تی به ره هٔ ستایشکرنی دبه ت و ل دیرا بیستی دبیریت:

له فهیچی ناوی مهولانا چیاوالدینه وه ئیسته ههموو روّژه شهوم ، قهترهی وجودم به حری ئهنواره... (مهحوی (دیوان)، ل550)

كەرتكرنا قى شعرى بۆ سەر چەند بەشان كو پەيوەندىيەكا سۆزدارى و ھزرىيەكا ئۆرگانىك دناقبەرا وان دا نىنە ب تنى بەرھەمى بەردەوامبوونا ئاسەوارىن لاسايىكرنا سىستەمى قەسىدا كەقنە.

2.1.2. كەرتكرنا غەزەلان: ھەر چەندە كو ب دىتنا مە جوداكرنا غەزەل و قەسىدەيى لسەر بناغەيى ژەارەيا دىران زانستى نىنە لى ژبۇ سەلماندنا قى چەندى كو تايبەتمەندى يىن قەسىدەيا كەقن د شعرین كورت دا ژى ھەنە دى ھەول دەين رەنگقەدانا سىستەمى قەسىدى دوان شعرین كورت دا كو دېیژنى غەزەل بدەينە دياركرن.

دابهشکرنا شعری بۆ سەر چەند بەشان کو ئیّك ژ ئەدگارین قەسیدا كەقنە ب ئاوایین جۆراوجۆر د غەزەلان دا ژی دهیّته دیتن،گەلەك غەزەلین كلاسیکی ژلایی واتا و وینهیانقه بسهر دوو بەشان یان زیّده تر دهیّنه دابهشکرن یانکو ب دەربرینهکا دی ئەڭ غەزەلە وینهیهکی بچریککریی سیستەمی قەسیدی پیشکیش دکەن،جارنا د کورتترین غەزەلان دا ژی ئەڭ دیاردەیه دهیّته دیتن:

ئەهلى تەعدادى مەحاسىن نووسىيانخال یهك و زولفی دوان، ههر دوو سیان کوفری زولفه تار و ماری ئه رقهمن سفرى خاله حهلقهيى هيندووسيان زولفی جەرارى سەراسەر خستە پیش یه عنی زهنگی لهشکری قیر و سیان ئەم غەزالانە كە نەقشى دىدەمن تهن سپی و چاو و خال و موو سیان حاكماني مهحكهمه نامه سيان قەت نەماوە غىرەت و ناموووسىيان نەرم و زەرقى خەرقەيى سالووسيان شاهیدی زووه زوبانی لووسیان چاوهکهم مهنواره رهنگی زاهیری خــق دەزانى رووسىيى چەند رووسىيان ناوى مەخمووران نەبەي نالى لە نيو حهلقهیی واعیز، لهوین جاسووسیان... (نالى(ديوان)،ل335)

ل قیری ئه م نهشیین بیژین کو چوار دیرین دهستپیکا قی شعری و چوار دیرین داوییا وی بهشهکن ژ ئهزموونه کا شعریی یا پیکفه گریدای، ئه قد دوو پارچهیه ژلایی نافهری و بابهتی ژ هه قد جودانه، رهنگه ئه م بشیین بیژین چوار دیرین دهستپیکی رولی پیشهکیی دبینن و چوار دیرین دویف دا ژی بریتینه ژ مهبهستا شعری، کهواته سهرهاری کورتبوونا قی شعری لی سیستهمی قهسیدی د قی شعری دا هاتییه پیرهوکرن.

د شعره کا دی یا (مه لای جزیری) ژی هه مان دیارده دهیته دیتن، نه ه غه زه له ب تنی ژ شه ش دیرا یککهاتییه:

ههی ههیا ردقس و سهمایا ته چ خودش بهستییه چهرخ کو د بورجیّ ب سهما تیّته لسهر ددستیّ خود بهرخ صوفی ییّن ههر د گهوافیّ حهجهر الاسوده قهصد گول و سونبول ب سهماتیّن حهمییان زدمزهم و چهرخ نهقشیّ ئهلماسی ل ئهماماسی بنی گرتییه حهرف خهگیّ یاقوتی ل یاقوتی شکیّناندیه نهرخ کهرخین ئهم د قیامیّ مه ژدل پهرده دراند عارفی ودقته و مهعروف بلا بیّته ژکهرخ دا بیناسی خهتهری ریّ تو نهبی غافل بی دی جله نی دپسری بپرپی پیل و بهر و مهرخ دی چیری شهعاره د شهیعری و مهدخ و مهرخ تو نیشان من مهده فهرخی کو لنك من بوویه فهرخ… تو نیشان من مهده فهرخی کو لنك من بوویه فهرخ… (حزیری)(دیوان)،ل205–207

جاره کا دی شعر ب سه ر دوو به شان هاتییه دابه ش کرن، به شی نیّکی کو هه ر سی دیرین ده ستپیکی ب خوفه دگریت وه کو پیشه کیی روّل خو دبینیت و هه ر سی دیرین داویی ژی تا راده یه کی روّر هه لگری مه به ستا هرّزانقانینه.

ئەگەر غەزەلەكا شەش دىرىيا مەحوى ژى وەرگرىن ب ئاشكرايى دى ھەستى ب دووبارەبوونا قى دياردى كەين:

دەپرسى بۆچى مىن دەركىـەوتم دلا بوو لە تىق غايب كە وەختى رۆژھەلات، ئەلبەت، دەبىي شەونم لە خق غايب چ يارايە ، بىلە بىي ئىمايى ئىلەرى شەبىرى ئىلەر چاوە ھەرامە مەيكەشى لەم مەيكەدە بىي رۆخـسەتى حاجيب دەپرسىن: كىمىا ؟خدمەت بە مەرد، ئىلەمما بە ئىيـخلاصى وەگەرنا كىلەم (لە بووبەكر)ى نەبوو خدمـەت(ئەبوو طالب) بە ناو ئىخمەش رىجالـىن و رىجالى ((هـم رجال) هـه بە فەجرى ناو دەبەن،سەد حەيف،ئەگەر صادىق،ئەگەر غايب لە عارىف عامىيەك پرسىي ھەوالى مەسلـەخ و قەساب بە ئەنگوشتى شـەھادەى كرد ئىشارەى مــەحكەمە و نائىب لە حەق بىرى بووە بەحرى ((انا الحق)) ھەر قەسىدىكىم لە باتى جائىزە، واجـب گـەپا قەتلـم بــكەن واجىب لە باتى جائىزە، واجـب گـەپا قەتلـم بــكەن واجىب دىلا عەرشى خودا (مەحوى) خەجالەت بە لەبور غەڧلەت دىلا عەرشى خودا (مەحوى) خەجالەت بە لەبور غەڧلەت كە بۆتە بوتكەدەى بىي بەرھەمەن يا دەيرى بىي راھىب...

خویایه کو ههر دوو دیرین دهستپیکی زیده تر پیشه کییا شعری پیک دئینن و ژ لایی واتایی قه ب ته مامه تی جیاوازن ژ ههر پینج دیرین داوییا شعری کو هزرانقان ههول دده ت ب ریکا وان پهیاما خق بگههینیت.

هندهك غەزەل ژى بسەر دوو بەشان يان زيدەتر هاتينه دابەشكرن كى ئەم نەشدىن قى دابەشكرنى ببەينه چوارچوقى مەسەلا ھەبوونا پىشەكى و مەبەستى، واتە ب تنى دابەشكرنا شعرييە ل ژير كاريگەرييا لاساييكرنا شعرييەتا قەسىدى،غەزەلەكا (مەلايى جزيرى)كو ژ (15) دىران پىك دهنت ب ئاشكرايى بسەر دوو بەشان ھاتىيە دابەشكىن،ئەڭ غەزەلە ب ھندەك بىر و باوەرىن عرفانى و خوداناسىيى دەست بى دكەت:

حهیف د قهیدا خاك و گل بت عارفی چالاك روح دی موجهره د بت كو پورته و ده ت ژ نورا پاك روح قهیدی خاك و گل نهبت دا بی حیجاب و پهردهبت میپلی به دری جارنان تیخیت خوسوفی خاك روح... (جزیری (دیوان)، ل182)

ههتا دیرا دههی ری بابهت و نافهروکا شعری لدور فی بابهتییه لی ل دیرا یازدی وهرچهرخانه کا نه دیره وا شعری دا دروست دبیت:

ههر دوو ئيلانين ته دي گهوقي گهردهن كر مودام دامه ههربيتن تهبهسسوم وهك گولا زه ححاك روح... (جزيري(ديوان)،ل182)

ئیدی ههتا دیرا داویی هوزان زیدهتر لدور بابهتی دلداریی و داخباربوونا هوزانقانی ب یاری درقریت و هوزان بهره شاراستهیهکا جیاوازقه دچیت، نهم دشین بیزین د بنه رهت دا نه هوزانه ژ دوو هوزانان پیک هاتییه و چ پهیوه ندییه کا سوزداری و هزری و واتایی و نورگانیکییا وه ها دناقبه را وان دا نینه کی نهم نه شین بیزین کو پشکا نیکی ژ قی هوزانی رولی پیشه کیی دبیبنیت چونکه وه کو خویایه پهیاما هوزانقانی د قی به شی دایه و به شی دوویی ب تنی هه لگری کومه کا وینه و ده ربربینانه کو د شعرا کلاسیکییا روزهه لاتی دا باون. هه ر نه فد دابه شکرنه د غه زه کا (19) دیرییا (نالی) دا ژی ده یتن دیتن، نه فد غه زه کا ده دست ییدکه ت:

ماتهم وه کو زولفه ینی سییه ه، گرتی سه راپات پۆشسی لـه روخت ته عبییه یی بهیده ق و شامات تاقانه یه تـیمی خـه له فی ئاخری نـسیان تۆخۆش بی، سهده ف بوو به فیدات، دوور بی له ئافات... (نالی (دیوان)، ل 136)

وهکو خویایه شاعری ئه شعره ئاراسته یکچه کا جوان(رهنگه حهبیبه بیت) کرییه، قی کچی که سه کی خو یی نیزیك(چیدبیت بابی حهبیبه یی بیت) ژدهست دایه یانکو شاعر ب شیوه یه کی هونه ری لاوانه وه یه کا فه زه لی پیشکیش دکه ت، شعر هه ر ب قی ئاوایی به ره قی پیش دچیت هه تاکو ل دیرا دوازدی شاعر داویی ب قی بابه تی دئینیت:

بی بابی مسورادی من و تق بوو به تهمهننا بی بابی دوعسایی مسن و تق بسوو به موناجات… (نالی(دیوان)، ل139)

پشتی فی دیری، واته ل دیرا سیزدی بهشی دوویی یانکو دیمهنه کی نوی و جیاواز دهیته پیشکیشکرن، شاعر راسته وخو دهست دهافیژیته و مسفکرنا سروشتی د و هرزی بهاری دا:

گول تاجی لهسهر نا و چهمهن مهحمه لی پوشی هات موژده که خهلعت گهییه بهر به موهابات هات زهمزهمهیی بولبول و ئاوازهیی قومری هات بادی سهبا، دین و دهچن عهرعهر و بانات... (نالی(دیوان)، ل141)

ئە د دىرە دىمەن و بابەتەكى جياواز پىشكىش دكەن، ل قىرى ژى ئەم نەشىيىن قان دوو بەشان لسەر بىناغەيى پىشەكى و مەبەستى دابەش بكەيىن و دشىيىن ب تنى قى دابەشكىرنى وەكو نەرىتەك كو بەرھەمى لاسايىكىرنا شعرىيەتا قەسىدەيى يە ل قەلەم بدەيىن، ھەبوونا مىرونەيىن ب قى رەنگى بەرى ھەر تشەكى نىشانا بەردەوامبوونا گيانى قەسىدىيە، خواندن و ژبەركىنا قەسىدىن جاھلى و شعرىن كلاسىكىيىن فارسى كارىگەرىيەكا مەزن لسەر خويابوونا دياردىن ب قى رەنگى ھەبوويە، ھەر وەھا ئەق جۆرە شعرە قى راستىى بى بى مەرەدلال دكەن كو پرانيا جاران بەرى شاعرى كورد ل جەماوەرى بوويە و شعرا خى ئاراستەى جەماوەرى كىييە واتە قيايە ب رىكا بەشەكى و شعرا خى ئاراستەى جەماوەرى كىييە واتە قيايە ب رىكا بەشەكى بىلەھىنىت يانكو ھەبوونا قان نموونەيان نىشانەيا بەردەوامبوونا ئەدگارىن زارەكى يىن قەسىدەيىيە.

3. گرنگیدانا ب ئیکهتییا تاکهدیری

شاعری عهرهبی یی که شن (ل دهمی شه هاندنا شعری ب تنی پییگری ب نموونه کا دیارکری کرییه کو ئه و ثی بریتییه ژدیرا شعری یا کو ژ دو نیشه دیرین یه کسان پیک دهیت. ئه شه ندازیارییا روخسارییا دیرا شعری ژی شاعری نه چاردکه ت کو هزرا خو لدویف قه باره یا شی فورمی دابریژیت. پیدشییه شاعر ده ربرینا خو دگه ل بدویماهیکهاتنا دیرا شعری ب دویماهیک بینیت و ئه گهر بهیت و واتا ژدیره کی ده ربازببیت و د دیرا دویشدا ته مام ببیت دی ب کیماسیه کا مهزن هیته ل قه له مدان کو ره خنه گران زارافی (تچمین)ی بو بکارئینایه هه ر وهسا چینابیت شاعر ده ربرینین کورتتر یان دریژار ژدیرا شعری بکاربینیت. (حمدان، 1991، ص 48).

ل دەۋ عەرەبان دىرا شعرى يەكەيەكا جودا و سەربەخى بوويە ئەو يەكەيا كوچ پەيوەندى ب يەكەيىن بەرى خى و پشتى خى نىنە لەوما پىر شانازى ب دىرا شعرى كرينه، بكارئىنانا دەربرينىن وەكو(باشترين دىر،بهيزترين دىر د غەزەلى دا يان باشترين دىر بى ھاندانى و ...) د قەكىلىنىن وان دا گەلەك باون. (الغرب،بدون سنه،ص384) پرانيا زانا و قەكىلەرىن كەۋن ئى داكۆكى لسەر قى تايبەتمەندىيا شعرى كرينه بى نموونه (ابن خەلدون) د پىناسەيا خى بى شعرى دا (داكوكىيى

لسهر قی چهندی دکهت کو شعر ژ هندهك پاژهیین ژهه قحودا و سهربهخو پیك هاتییه، ب دیتنا وی سیناعه تا شعری زه حمه ته و ئیك ژ مهزنترین زه حمه تی یین وی ژی دانانا دیرین تاك و سهربه خویه...)(الموسی، 2007، ص 62–63)، ابن رشیق ژی داکوکیی لسهر قی چهندی دکه ت کو باشتره ههر دیره ک سهربه خو بیت و پیدفی دیرین بهری خو و یین پشتی خو نهبیت. (الموسی، 2007، ص 65)

د بواری رمخنا ئەدەبى دا ژى تاكەدیر تەوەری كاری رەخنەگرین که فن بوویه، گرنگترین ئهدگاری چیژا عهرهبی د بواری شعری دا گرنگیدانه ب تاکهدیری، رهخنهگر ب خو ل دویف (بیت القصید) دگەرىت ئەو دىرا كو مىنا نموونە يان پەندى دھىتە بكارئىنان، ئەو دیرا کو دگههیته کوپیتکا رهوانبیزی و شیواز و واتایی، ئه و حه ژ وان شعرا دكهن كو تيدا چهند ديرين ب في رهنگي ههبن و لده فوان ئه ف جۆره شعره باشتره ژوئ شعرا كو ديرين نموونهيى تيدا نهبن...) (جاسم،1972، ص62) بريارين رهخنهيي يين عهرهبان كو د ئهنجام دا شاعرهك ب باشتر ژ شاعرهكي دى دهاته ل قهلهم دان لسهر بناغهیی دیرا تاك بوون واته رهخنه گرین عهرهبان ته قایا شعری نەكرىنە بنەما بۆ بريارين خۆ يين رەخنەيى. (جاسم،1972،ص86) لهوما ل ده ق وان (بيت المبتور) ب كيماسييه ك ر كيماسى يين واتا و كيشي هاتييه ل قەلەم دان مەبەست ژى ئەوە كو واتا هند دريّر بيت کو د شیانا عهرووزی دا نهبیت وی د دیرهکی دا بگونجینیت و واتا ژ سنوورێ سهروایا دیرهکێ دهرباز ببیت و ل دیرا دویڤ دا بهیته تهمامكرن (الموسى، 2007، ص60-61)

(ئەگەر رەخنا عەرەبى باوەرى ب ئىكەتىيا دىرى ھەبيت نەشىت گەل ئىك گرنگىى بدەتە ئىكەتىيا شعرى، و ب راستى ئەڭ دوو تشتە گەل ئىك ناگونجن) (جاسم،1972،ص60) يانكو دشىين بىژين (ئىكەتىيا ئۆرگانى چ جە د رەخنا عەرەبىيا كەڭن دا نىنە و رەخنا عەرەبىيا كەڭن دا نىنە و رەخنا عەرەبىيا كەڭن چەشدەك دىر و تەنانەت نىڭە دىر و ھەئن پشتەڭانىيا سەربەخۆبوونا دىرا شعرى و تەنانەت نىڭە دىر و ھىدەك جار چارىكا دىرا شعرى دكەت.(جاسم،1972،،ص75) ب كورتى (رەخنەيا عەرەبى يا كەڭن گرنگى ب ئىكەتىيا ئۆرگانى و ب رەخساندنا ئۆرگانىيا وينەيان نەدايە و شاعران ژى بايەخ ب ب رەخساندنا ئۆرگانىيا وينەيان نەدايە و شاعران دى بايەخ ب پيوەستبوونا وينەيان ب مزرا گشتى و ئەو ھەست و سۆزىن كو ھەولا شعرى پىكىڭەگرىدايى نىنن نەشىن وينەيى گشتىيى شعرى بەرجستە شعرى پىكىڭەگرىدايى نىنن نەشىن وينەيى گشتىيى شعرى بەرجستە بكەن...) (ھالل،1973،ص44) ،ھەر ئەڭ چەندە ئى بوويە ئەگەر كو (د.عزالدىن اسماعيل) د شى باوەرىيى دا بىت كو (ئىكەتىيا ھەست كو (د.عزالدىن اسماعيل) د شى باوەرىيى دا بىت كو (ئىكەتىيا ھەست تاكەدىرىيە،) (جاسم،1972،ص66).

1.3. رەنگقەدانا ئىكەتىيا تاكەدىدى د شعرا كلاسىكى يا كوردى دا:

گرنگیدان ب تهوه ری ناسویی و په راویزخستنا ته وه ری ستوونی یی شعری کاریگه رییا خو لسه ر هوزانا کلاسیکییا کوردی هه بوویه، دیاره شاعرین کلاسیکی یین کورد ژی که فتینه دافین لاساییکرنا فی تایبه تمه ندییا قه سیدا که فن، شاعرین کلاسیکی یین داخبار ب شعریه تا قه سیده و غه زه لا که فن هه میشه هه ول دده ن جوانترین و کاریگه رترین ده ربرینین خو د دیره کا شعری دا ده رببرن، ژبه رهندی رهنگه نه م بشین بیزین کو نیستانیکا شعرا کوردی یا ته قلیدی ناسوییه.

1.1.3. ئاسۆیی بوونا خهیالا شعری و گرنگیدان ب دیرین نموونهیی: گرنگیدان ب ئیکهتییا دیرا تاك و حهزا ههبوونا دیرین نموونهیی کو ب (بیت القصید) دهینه نیاسین و ههر وهسا بایهخدانا زیده ب کورتبریی بووینه ئهگهر کو پرانییا دیرین شعری یین کلاسیکی وهکو یهکهیین سهریهخی دهرکهفن و ب فی ئاوایی جوانترین هزر و دهربرین د تهوهری ئاسویی دا بهینه پیشکیشکرن، گهلهك دیرین شعرا کلاسیکی ههلگرین واتا وینهیین ب فی رهنگینه کو مروف دشیت وان دیران ب تنی بکهته تهوهری گفتگی و دانوستاندنی:

تۆوى سەر خستووە بن خاكە ، سەر ئەفرازى بەر
ھەر لە رێگەى تەلەبا بوو سەرى دانا دانا ...
(مەحوى(ديوان)،ل64)

من د باغی گولفروشان دیت عهجهب رهسمهك غهریب خارته بعان گولددهست و گولپه رستنا خاربهس... (جزیری(دیوان)،ل267)

نه دووین بهلکی یهکین، ئهز ب خو فهرقی ناکه م چنکو روح لقودوسین، مریهم و عیسا چ عهجهب... (شیخ نورالدینی بریفکانی(دیوان)ل64) دولبه ر مامزییه بازی به رهفتاری کهوه ئهی دانی خهسته وهکو گوریه به شوینی مهکهوه... (حاجی قادر(دیوان)،ل131)

د قان نموونهیین سهری دا واتایه کا مهزن و بهرفره ه ب ریّکا دیّره کا هزانی هاتییه دهربرین، نه قدیره یه کهیین سهربه خوّنه و د وی ناستی دانه کو مینا دیّرین نموونه یی یان وه کو (بیت القصید) سهره ده ری دگه ل وان بهیّته کرن. ته نانه ت پرانیا جاران جوانترین ویّنه و تابلزییّن عرفانی و سوّفیگه ری ژی د چوارچوقی تاکه دیّره کی دا دهیّنه ییشکیش کرن:

فەلەكا ئەگلەسى سەرگەشتە د جاما مە حوبابە مەوج ددەت قولەزمى عەشقى مە لسەر دەست غورابە...
(جزيرى(ديوان)ل430)

خهیاله کا بهیّز، تابلاّیه کی هونه ریی ده گمهن، هزره کا به رفره هب ریّکا تاکه دیره کی هاتییه پیشکیشکرن، ته قایا فه له کی ب په قیشکا ناق جامی هاتییه لیّکچواندن و پاشی جام ژی ب گهمییه کی بچویك لسه ر ده ریایا عه شقی هاتییه لیّکچواندن، ب قی ره نگی شاعر شیایه بچویکبوونا جیهانی ل هه مبه رمه زناتییا عه شقی بده ته دیار کرن، نه م دشیّین گفتگزیه کا زوّر لدور واتا و ویّنه و لایه نی هونه ریی قی دیّرا شعری بکه ین.

حهزا بکارئینان و ههبوونا دیرین هونهری و نموونهیی دگهل دهربازیوونا دهمی وهراره کا مهزن ب خوقه دیتییه، واته ئهگهر د قهسیدهیین کهفن دا شاعری ئیّك یان دوو دیّرین ب فی ئاوایی ههبن شاعرین پشتی وان زیّدهروّیی د بکارئینانا فان جوّره دیّران کرینه ههتا وی راده ی کو ئهم دشیّین بیّرین بهشه کیّ مهزن و تهنانه ته هنده ک جاران تهقایا دیّرین هنده ک شعران ل سهر فی بناغه ی هاتینه دانان یانکو ئیّدی شاعری دفیّت ههمی دیّرین وی واتایه کا مهزن و کاریگهر و سهربه خوّ پیشکیش بکهن:

داری ئیراك و داری هیند ههر دوو كه عووده ئیسمیان ههمدهمی سوننهته ئهوهم مهیلی ئهبوولهههب دهكا سههم و نهسیبی ئهسلییه، بهحسی گیا و گول نیایه توتنه خهرجی سووتنه، موودنه ماچی لهب دهكا لهومهی زهمان دهكهی كه برچ حواریی راستی دهوی غافلی دهستی راستی خوّت خزمهتی دهستی چهپ دهكا... (نالی(دیوان)،ل94–96)

نکوّلی ل قیّ چهندی ناهیّته کرن کو(نالی) شیایه د قان سیّ دیّران دا سیّ تابلوّیین جیاواز پیشکیش بکهت، ههر سیّ دیّر د ئاستیّ دیّرین نموونه ییّن دانه، ژلایی واتاییقه سهربه خوّنه و پهیوهست نینن ب دیّرین دیقه، شاعر دگهل ب دویهاهیکهاتنا ههر دیّره کیّ نیّکسهر هزرا خوّ د هندی دا دکهت کو ب ریّکا سازکرنا پهیوهندیی دناقبهرا دوو هزریّن جودا دا گوتنه کا تهواو و سهرنجراکیّش پیشکیش بکهت.

تهیغون د دهستی ته زههی دهولهت و ئیقبال ههرچی ته بری دام د تورا خوه هـومـا گرت جانی خوه مهکر دانهیی دافا کو شهدایی ئاهو صیفهت ئهو پی حهسیا راهی خهتا گرت عهنقا نه شکارا کهسه دافان تو بچین فهر دافا کو ل عهنقا تو فهدی بادی هـهوا گـرت (جزیری(دیوان)ل 117)

سى هزر و واتايين جودا، سى تابلۆ و وينهيين كاريگهر ب ريكا سى ديران هاتينه پيشكيش كرن، خوانده قان دشيت قان ديران ژبهر بكهت و وان وهكو پهند يان شيرهت ل جهين جودا جودا دا بكار بينيت.

1.2.3 . پەيوەستنەبوونا ئۆرگانىيا دېرېن شعرى د تەوەرى ستوونی دا: سهرهرای فی چهندی کو گرنگیدان ب تهوهری ئاسۆیی و رەچاوكرنا ئىكەتىيا تاكەدىرى بوويە ئەگەر كو گەلەك تاكەدىرىن جوان و کاریگهر د شعرا کلاسیکییا کوردی دا بهینه دیتن لی ههر ئه هٔ چەندە بوويە ئەگەر كو ئۆكەتىيا ئۆرگانىيا شعرا كلاسىكى وەكو گشته کی پیکفه گریدای بکه فیته به رگومانی، ژ لایه کیفه سیسته می قەسىدى قى دەلىقى ددەتە شاعرى كو شعرا خۆ بۆ سەر چەند بەشان دابهش بکهت و ژ لایهکی دیقه گرنگیدانا شاعری ب تهوهری ئاسۆیی و یاراستنا ئیکهتییا تاکهدیری دبیته ئهگهر کو شاعر هزرا خق د پەيوەندىيا دناڤبەرا دێرێن هۆزانێ نەكەت، د ئەنجام دا پرانىيا جاران تەوەرى ستوونىي خەيالا شعرا كلاسىكىيا كوردى لاوازە و مروۋ ههست ب ههبوونا ئيكهتييه كا ئۆرگانى دناڤبهرا ديرين هۆزانى ناكهت. ههر وهکی بهری نهق مه ئاماژهییدای سروشتی شعرا لیریکی جیاوازه رُ شعرا داستانی و درامی لهوما دهمی نهم باسی نیکهتیی دکهین مەبەستا مە ئىكەتىيا بابەتى يان ئىكەتىيا ئۆرگانىيا بەرھەمىن داستانی و درامی نینه بهلکو مهبهستا مه پهیوهستبوونا سۆزدارىيا ديرين شعرييه ب رهنگهكي وهسا كو شعر وهكو گشتهكي پێکڤهگرێدای خویا ببیت،دیاره کو ژمارهکا زوٚر ژ شعرێن کلاسیکی يين كوردى ژ ڤى تايبەتمەندىي بى بەھرن:

سابوونی که ففی پییه که فی زاری چاپلووس خاسییه تی ره ققی هه یه نهرمی زوبانی لـــووس ئه ی دل خه راجی حاسلی زولماتی به حر و به ر میراتی ئیــعتیباره له فــورزهنـــدی فه یله قووس بونیاتی کیبر و سهرکه شیه تاقی کیسره وی دانانی زولــم و رووره شیبه ته خــتی ئابنــووس بنواره بوونی ئه وولت و چوونی ئاخرت هاتی چ رووت و قووت و هه لاتی چ لووس و پووس گهر فه پ و تاج و زینه ت و شه و که ت و وه فای ده بوو بی ده ردیسه ر ده مانه وه بی تاس و خرووس گهر ئاب و تابی جه ننه تیی و دیزه خت ده وی بنوا په نیو چه وانی گهر ئاب و تابی جه ننه تیی و دیزه خت ده وی بنوا په نیو چه وانی به شروش و بــری عــه بووس

بق مه شقی عیشقی زولفی نیگار و نیگارشی نسالی له خامه دا بسووه ته شاهی تسوپه نسووس...

(نالی(دیوان)، 449–251)

ل قیری هزرا شاعری پتر د تهوه ری ئاسوّیی دا کاردکهت، شاعر ههمی ههولیّن خو بو قی چه ندی ته رخان دکهت کو هه ر دیّره کا وی واتایه کا ته واو و سه ربه خو بده ت یانکو هه ر دیّره کا وی دیّره کا نموونه یی و بهیّز بیت لی وه کو خویایه سه ره اری هندی کو موّرکی شیره تکرنی بسه ر هوّزانی زاله لی پهیوه ندییه کا تورگانیك دنافه و ا تهایا دیّرین فی شعری ناهیته دیت، دیرا نیّکی باسی مروقی چاپلووس دکهت، دیرا

دوویی ئاماژی دده چاره نقیسا ناقداران کو مرنه ،دیرا سیّیی ئاماژی دده ته چاره نووسی زالم و زورداران کو مه به ستا وی جاره کا هه ر مرنه ،دیرا چواری جه ختی لسه ر هندی دکه ت کو چه وا مروق ژدایك دبیت وه سا ژی بی مال و سامان دهی ته فشارتن ، دیرا پینجی باسی بی بهابوونا سامان و ده ستهه لاتا مروقی دکه ت ، دیرا شه شی باسی جیاوازییا دناقبه را مروقی ب گرنژین و مروقی ئه نی گری دکه ت و ل دیرا داویی ژی شاعر په سنا شعرین خو یین دلداریی دکه ت . دناقبه را دوویی هه تا دیرا پینجی جوره په یوه ندییه کا واتایی دهی ته دیتن چونکه لدور بابه تی مرن و بی بایه خبوونا فی جیهانی هاتینه گوتن و د بنه ره ت دا هه ر چوار دیر واتایه کا دیارکری ب ئاوایین جودا پیشکیش دکه ن نی په یوه ستنه بوونا دیرا ئیکی و شه شی و حه فتی ب

ئەڭ لاوازىيا تەوەرى ستوونىى شعرى تايبەت نىنە ب شاعرەكى دىاركرى بەلكو دىاردەكا باوە د شعرا كلاسىكىيا كوردى دا، تەنانەت ئەو ھۆزانقانىن كو گەلەك گرنگى ب لايەنى ئايدىۆلۆژى و ھزريا شعرىن وان دھىتە دان ژى نەشياينە ھەمى دەمان ئەوپەيوەندىيا ئۆرگانىيا پىدىقى دناقبەرا دىرىن شعرى دا سازبكەن، بى نموونە ئەقە سى دىرىن دەستىنىكا غەزەلەكا (مەھوى)نە:

بۆ پاره حەيفە خۆ دەكەيە پووڭى نارەواج بۆ پارويكى نان ئەسمەفە دەكەى بە ساج ريّى دا لە قاپييا بمرم ، پيّشى سەر سەرم نا، وا گەدا دەبى بە خوداوەندى تەخت و تاج

بق زەبتى مولكى دل بەسە لەو ليوه يەك قسە شاھم بە سەوقى لەشكرى غەمزە چ ئىحتياج ... مەحوى(ديوان)،ل127.

شاعر لسهر هزر و وینه کی دیارکری کار ناکه ت به لکو به رده وام ژ وینه یکی دی بی کو چ پیکفه گریدانه کا ئه زموونی یان سۆزداری دنافیه را وان دا سازیکه ت، ئه فا دیارده سه رتا پایی شعری ب خوفه دگریت هه تا وی راده ی کو ئیدی ئه و تشتی کو شاعر ل داویا شعرا خق دبیریت گه له که دووره ژوی تشتی کو ل ده ستپیکا شعری هاتییه گوتن:

کی قهدری شیعری ئیمه دهزانی بهری دهکا ههر ساحیبه لهبهرکهری کالایی بی رهواج ((مهحوی)) عهبهس به دیده یی بیمار مائیله ناگیری ئاشنایی لـه گهل مهستی نامیزاج... (مهحوی(دیوان)، ل128)

هندهك جاران لاوازبوونا تەوەرى ستوونيى شعرى دگەهيته گوپيتكا خۆ، هەتا وى راەى كو مروق ب چ ئاوايان ھەستى ب ھەبوونا پەيوەندىي دناقبەرا دىرىن شعرى ناكەت:

ئەگەر جورعەى رەقىبت لا گولاوە

نه که بیخق یه وه پیس و گلاوه له نه غمه ی موترب و مه ی دانی ساقی برینم که و ته سق داغم کولاوه له ریّگه ی تق نه وی بی پا و سه ر بی پلقه ی که و شه ، نه درقی بی کلاوه مه نی نایخوینته وه نامه ی فلانی له برژان و له سووتانا کولاوه ... (حاجی قادر (دیوان)، ل 123)

ل دیّرا ئیّکی شاعر داخوازی ژ خوشتقییا خو دکهت کو باوهرییا خو ب رهقیبی شاعری نهئینیت، ل دیّرا دوویی باسی هندی دهیّته کرن کو چهوا دهنگی موتربی و مهیا ساقی کاریگهری لسهر شاعری ههبوویه، ل دیّرا سیّیی شاعر مهزناتی و شکومهندییا خوشتقییا خو نیشان ددهت و ل دیّرا چواری گازندا ژ یارا خو دکهت کو بوّچی نامهییّن وی ناخوینیت. نه قه ب خو باشترین بهلگهیه بو سهلماندنا فی چهندی کو خهیالا شاعری د تهوهری ئاسوّیی دا کارکرییه و گرنگی نهدایه یهیوهستبوونا دیّرین شعری د تهوهری ستوونی دا.

ژبلی ههبوونا ئێکهتییا تاکهدێرێ کو دیاردهکا باوه د شعرا کلاسیکییا کوردی دا، پێدڤییه ئهم باسێ ئێکهتییا نیڤهدێرێ ژی بکهین،جارنا شاعرێن کورد ههولداینه تهنانهت ئێکهتییا نڤیهدێرێ ژی بیارێزن:

صوفی یین ههر د گهوافا حهجهر الاسودة قهصد گول و سونبول ب سهماتین حهمی یان زدمزدمه و چهرخ نهقشی نه لماسی ل نه لماسی بنی گرتییه حهرف خهگی یاقوتی ل یاقوتی شکیناندییه نهرخ... (جزیری(دیوان)،ل205–206)

جهبههت و دیمی ل قودرهت لی نقیسی حهر حهرف کاکولان تاتا لسهر حهرفان کشاندی لامولام لیلة القدر و بهراتن زولف و جهبههت صوبحی عید دیم وهکو فهصلا بهاری لی قیامهت قهدد و قام... (جزیری(دیوان)،ل 363)

ل قیری ئیکهتییا نیقهدیری دهیته دیت، ههر نیقهدیره واتایهکا سهربهخو و یینهیهکی جودا پیشکیش دکهت، گرنگییهکا وهسا ب پهیوهندییا دناقبهرا وینهیان نههاتییه دان، شاعر ب تنی ههول ددهت کو پترین وینهیان د تهوهری ئاسویی دا پیشکیش بکهت کهواته نه بتنی د تهوهری ستوونی دا شاعر ژ وینهیهکی دچیته وینهیهکی دی بهلکو د تهوهری ئاسویی دا ژی دویراتی دناقبهرا ههر دوو نیقه دیران دهیته دیتن.

لاوازییا تهوه ری ستوونیی شعری نه ب تنی بوویه ئهگهر کو پهیوه ندین بدلکو پهیوه ندیده کا نزرگانیکییا وه ها دنافه را دیرین شعری دا نه بن به لکو جارنا بوویه ئهگه رکو کو دنافه را دیرین شعری دا ده ربرینین نهگونجا و هه فد ژ ژی بهینه دیتن ب تاییه ت لده فوان شاعران کو داهینان و نویکرنه کا کیم د شعرین وان دا دهیته دیتن و کاری وان چافلیکرنی

بوویه، بن نموونه ئه ف چهنده د شعره کا (فه تحی) کو د په سنا (شیخ عبدالقدری ههزانی) گوتییه خویایه، هزرا هزانقانی ب تنی د ته وه ری ئاسویی دا کارکرییه و گرنگی نه دایه پهیوه ندییا ستوونییا دنافه به دیرین شعری:

دیرا ئیکی: چ خوش شاهی چ خوهش خانی تو سهیدا
د مولکی دل ده سولطانی تو سهیدا
دیرا نههی: توییی روستهم کوپی زالی زهمانی
وهزیری شاهی ئیرانی تو سهیدا
دیرا دههی: ته مولکی دل سهراسهر گرت ئیرق
ل ته ختی دل سولهیمانی تو سهیدا
دیرا شازدی: ل تهختی دلبهری روونه ب شاهی
شههی شاهانی دهورانی تو سهیدا...

که سی ستایشکری جار بوویه شاه و جار بوویه وه زیری شاهی ئیرانی و جاره کا دی و هه رل دیرا دویقدا بوویه شاه و ل دیرا شازدی بوویه شاهی شاهان.

هنده ک قهکۆلەرپن کورد ههول ددهن ب ریکا هنده ک نموونه و بهلگهیان ههبوونا ئیکهتیی و پهیوهستبوونا خهیالا شاعری د تهوهری ستوونیی شعرا کلاسیکییا کوردی دا بسه لمینن لی گه له ک جاران ئه و نموونهیین کو ئه و دئینن نابنه به لگه بر قی چهندی، بر نموونه نموونهیین کو ئه و دئینن نابنه به لگه برقی چهندی، بر نموونه دبیر (عبدالرزاق بینمار) سهباره ت ب شعره کا (مسته فا به گی کوردی) دبیر رووری و جیابوونه و به دهوری باسی گه شتکردنی دولبه ر و ناگری دووری و جیابوونه و به ده خولیته و هه لبه سته یه ک ته ته نمونی ته لیسماوی خوالیه. یه کیتی بابه ت لای کوردی به پیچه وانه ی شاعیرانی تر کاریکی به رچاو په سنده، بایه خیکی هونه ری گهوره به هه لبه سته کانی ده دات،...) (بینمار، 2006، ل 21–22)، مه به ستا قه کوله ری ئه قشعرا (کوردی)یه:

لەيلەكەى، بى مەيلەكەى، مەحبوربەكەى، عەييارەكەم شۆخەكەى، پر حەملەكەى، بى رەحمەكەى، غەددارەكەم زالمەى، لە خــواتـرسەى، كافـرەى، بــى مـروەتــە قاتىلەى، عاشق كوژەى، جەللادەكەى خونخوارەكەم گول بەدەن، سىمىن زەقەن،خەت ياسەمىن، فندەق دەھەن

ئهسمهرهی، قهد عـهرعـهرهی نـاز و نهزاکهتدارهکهم تشتی بهرچاق ل فیری پتر قهرهبالغیا وهسف و لیکچواندنانه کو ئیک ژ تایبهتمهندیین شعرا کلاسیکی یا روزههلاتا ئیسلامییه، وهکو فهکولهری ئاماژهپیدایه بابهت ل دور وهسفا یارییه و جوره ئیکهتییهکا بابهتی د شعری دا دهیته دیتن لی دیاره کو ئیکهتییا ئورگانییا شعرا لیریکی تیدا نینه و شاعر ب تنی ژ وهسفهکی بو وهسفهکا دی و ژ لیکچواندنهکا دی د چیت، بی کو پیوهندیهکا ئورگانیك دنافیهرا وان دا ههبیت.

دگەل قى يەكى ژى د ھندەك شعران دا جۆرە پەيوەندىيەك دھىتە دىت كو ئەم دشىين وى ب پەيوەستبوونا ئۆرگانىكا دىرىن شعرى د تەوەرى ستوونى ل قەلەم بدەين، ئەم دشىين نموونەيىن ب قى ئاوايى ب جۆرە لادانەك ژ شعرىيەتا قەسىدەيى بزانىن:

ئهی نهسیمی سه صهری ما د مه جالا صبه هی صد سه لامان بگه هینی ژمه وی پادشه هی عهرعه را قامه ت ئه لیف نهی شه که را شوخ و شه پال نازکا سیم ته ن و خوسره وی زهرین کوله هی د به ری دا تو ببوسی ب دوو سه د زاری و لوطف ئاستان و ده رو دیوار و شه باکین که له هی نامه یا جه ور و جه فا و عه له م و ده رد و غه مان دی بده ستی زه ریی موحته شه می سه رو سه هی به لکو دلبه رژروی عادلی و مه رصه مه تی ره حمه کی که ت ب فه قیران و بپرست گله هی ....

راسته کو ههمی دیر ژ لایی واتایی قه سهربهخونه لی پهیوهندییه د تهوهری ستوونی دا دهیته دیت ههتا وی رادهی کو نهم نکارین جهی دیرین شعری بگوهرین یان دیرهکی لابدهیت، نه ق چهند دیره وهکو گشته کی پیکه گریدا خویا دبن و ب جوره دوورکه فتنه د لا لاوازییا تهوهری ستوونی کو ژ نهدگارین قهسیدا که فنه دهیته هرمارتن.

له کن من با وجودی ناس و ئه جناس که سی تیدا نبیه له م شاره بی تق ههتا تقم ئاشنا بووی ئاشنام بوون ئه میستا موو به مووم ئه غیاره بی تق همموو رقری له تاو هیجرانی ئه مسال ته مه نای مردنی پیراره بی تق... نالی (دیوان)ل 393–394)

ئەقە ۋى سى دىرىن داويا شعرەكا (نالى)نە، ل دەمى خواندنا قى شعرى مروق ھەست ب ھەبوونا پەيوەندىيەكا سۆزدارى و ئۆرگانىك دناقبەرا دىرىن شعرى دكەت،ل قىرى سى دەربرىنىن جودا د سى دىران دا ھاتىنە پىشكىشكرن لى ھەر سى پىكىقە شىاينە وينەيەكى گشتى ل ھەستى ھۆزانقانى پىشكىش بكەن.

سهرهرای ههبوونا نموونهیین ب قی رهنگی لی ب شیرهیه کی گشتی ئه و شعرا کلاسیکییا کوردی کو لسهر بناغهیی لاساییکرنا قهسیده و غهزه لا که فن هاتییه دانان گرنگیی دده ته تهوه ری ئاسویی یی شعری و خزمه تا پهیوه ستبوونا دیران د تهوه ری ستوونی دا ناکه ت، به روفاژی ئه و شعرا کو لاساییا شعرییه تا قهسیدا عهره بی ناکه ت، هه روه کو ئه ف شعرا (بیسارانی):

پ ال پ ال خهزانان مه پیزان نه خاك مه که ران به خاك مه که ران به نیش پ درده ی دل چاك چاك دل جه زام گاز پ دری خهسته ی ویش

قەتسرە قسەتسىرە ھسوون جىيا مىھبى لىش جىھ ئىزرەت رىزان بەرگان جە دەروون ئىھو رىزىياى خاكسەن مىن غىلىگان ھسوون (بىسارانى(دىوان)، ل49)

شعر د ههر دوو تهوهرین ستوونی و ئاسۆیی دا چالاکه، ژبلی وینه یین پاژه یی یین کو د دیرین شعری دا دهینه دیتن، شاعر وینه یه کی ستوونی ژی پیشکیش دکهت، شاعر په یوه ندیی دنافه برا دیارده کا سروشتی کو وهریانا به رگین دارانه ل وه رزی پاییزی و ئیش و ئازارین خو سازدکهت، ئه فه په یوه ندییه بریکا کورت بری و د چوار چوقی تاکه دیره کی دا نه هاتییه پیشکیشکرن به لکو به رهه می پیک فه گریدانا وینه یان د ته وه ری ستوونی یی شعریه.

ههر ب قی رهنگی د پرانییا شعرین مهولهوی دا ژی پهیوهندییه کا بهیّز دناقبهرا ویّنه و دیّریّن شعری دا دهیّته دیتن، ههمی دیّریّن شعرا وی دیّریّن نموونهیی نینن، واته ههول نهدایه کو ب ریّکا ههر دیّرهکا شعری ویّنهیه کی پیشکیّش بکهت یان ههول نهدایه کو دیّریّن شعرا خوّ بکهته نموونه برّ هونهریّن رهوانبیژیی، ههمیشه دیّریّن شعری نین کو دبنه ئهگهریّ بالکیّشبوونا شعریّن وی بهلکو ئهو ههست و پهیوهندییا کو دناقبهرا ویّنه و دیّریّن شعری دا ههیه دبنه ئهگهریّ چیّژبهخشبوونا

ئازيز!تهن وه نيش زامانت خهستهن مەينەت ياى ئامام وە زىجىير بەستەن قاسديدي واچوون يهى سهفهر خاسهن رەوان بۆ تېزرەو، ھەرس و ھەنـاسەن هیزی پای رهفت و ئاماشان نییهن ئەو سەرچەمەش وشك، ئيد كۆتا بيەن سا تۆ بۆ وە رەغم بەختى بەرگەشتەم جاگیر نه دیدهی وه هـوونـاو رشتهم با ساتێچ رەقىب دوورىت بىكێـشۆ شەوى وينهى من وەي رۆوە نىشۆ وهرنه، سا چونکه ئاسانهت دوورهن را نمهزانوو، بهلهد زهروورهن دل وهلاتهوهن، ئامان سهد ئــامــان ئامۆشىۆش كەردەن، فرە جار ئامان چون وه تامی زام دووری سهرشارهن ويانه مارق، بهدهن بينزارهن هيچ مهوور وه تهنگ ويانهشهوه يهرئ به لهديم، بكيانه شهوه (مەولەرى (دىوان)، ل59)

بەرى ھەر تشتەكى شعر لدور تەوەرەكى دزڤريت، شاعر دگەل يارا خۆ دئاخڤيت و باسى عەشق و ئازارين خۆ دكەت،گەلەك ديرين شعرى سادەنە و چ تەكنىك يان ھونەريان وينەيەكى دەگمەن ب خۆڤە ناگرن

لی ئه و تشتی کو سه رنجا مروفی رادکیشیت پهیوه ندییا ستوونیا دنافه مرا وینه و دیرین شعرییه، پهیوه ندییه کا سوّزداری و تورگانی یا بهیّز د ته وه ری ستوونیی شعری دا هه یه.

جیاوازبوونا قالبی قان شعران روّله کی کاریگهر د بهیّزبوونا تهوهری ستوونیی خهیالا شعری دا ههیه،بکارئینانا کیشا خوّمالی و سهروایا مهسنهوی دوو فاکتهریّن گرنگن کو دبنه ئهگهریّ پهیوهستبوونا دیّران د تهوهری ستوونی دا لیّ سهرهرای قیّ چهندی نکوّلی ل هندی ناهیّتهکرن کو شعرا ده قه را هه ورامان ب خوّ خودان شعرییه تا خوّ یا تایبهت و ههر ئه ق چهنده یه کو ناهیّلیت شعر ب تهمامه تی بکه قیته داقا پهرتهوازه بوون و ژهه ققه تیانا دیّرین شعری نه م دشیّین شعره کا داقا پهرتهوازه بوون و ژهه ققه تیانا دیّرین شعری نه م دشیّین شعره کا (تاهر بهگی جاف) وه ک نموونه بو سه لماندنا فی راستیی بینین، (تاهر بهگی)ی نه ق شعره ب هه ورامی و لسهر شیّوازی شعرا باول فی ده فه درین نقیسییه لیّ ده می تهماشه ی ته و دری ستوونیی قی شعری ده فی دبین کو شاعر ب تنی ژ و ینه یه کی دچیت بو وینه یه کی دی دی بی کو بشیّت پهیوه ندییه کا موکوم دنا قبه را دیّریّن شعری دا

لۆلۆى ناسوفتەى ھىچ ئەلماس نەدىت كان ياقووتى بى قىاس نەدىت لىمۆى نەورەسەى مەمانىش نەدىت ئەبرۆى سەيف ئاساى كەمانش نەدىت ئەبرۆى سەيف ئاساى كەمانش نەدىت سىينەى سىيم بەور پەروەردش نەدىت خونچەى نەشكوفتەى بى گەردش نەدىت بالى عەرعەرى سەرئاسا نەدىت (تاھربەگ(ديوان)،ل40)

پرانیا دیّریّن شعریّ بریتینه ژ ویّنهییّن جودا جودا کو تایبهتن ب وهسفا جوانییا یاریّ ، ئههٔ شعره زیّدهتر وهکو پیّشانگهها لیّکچواندنانه، ئهو لیّکچواندنیّن کو پهیوهندییهکا سوّزداری و ئورگانییا بهیّزدناقبهرا وان دا نینه، یانکو ب دهربرینهکا دی سهرهرای هندیّ کو شاعر ژ لایی کیّش و سهروایی قه لاساییا شعرا باوا ههورامی دکهت لیّ نهشیّت خوّ ژ لاساییکرنا نهریتیّ ئیّکهتییا دیّرا تاك درگاریکهت.

ب شیّوه یه کی گشتی دووبه یتی ییّن (باباتا هری هه مه دانی) وه کو قالبه کیّ جودا ژشعرییه تا قه سیدی، باشترین نموونه نه بیّ بهیّزبوونا ته وه ریّ ستوونییّ خه یالا شعری:

> هله از باغ و بستان یاد مهکه دل از زندان غهم ئازاد مهکه مهکان دیگر و مولك دگر جو وگن در این خهراب ئاباد مهکه... (بابا گاهر(ترانه ها)،(18)

چوار نیقهدیرین دووبهیتیی پیکفه وینهیه کی پیشکیش دکهن، پهیوهندی دنافبهرا قان نیقهدیران گهلهك بهیز و ب چ ئاوایه کی مروّف نهشیت دهستبهرداری نیقهدیره کی بیت یان جهی وان بگوهریت.

4. ئەنجام

1-نەبوونا ئىكەتىيا ئۆرگانى د قەسىدەيا كەڤنا عەرەبى و فارسى بۆ شعرا قوناغىن پشتى ھنگى ژى ھاتىيە قەگوھاستن و شعرا لىرىكىيا كەڤنا كوردى ژى وەك بەشەك ژ شعرا كلاسىكىيا رۆژھەلاتا ئىسلامى گەلەگ جاران ھەلگرا قى تايبەتمەدىيا قەسىدەيا كەڤنە.

2- سیسته می قه سیده یی و دابه شکاریین وی د شعرا کلاسیکییا کوردی ژی دهینه دیتن و شاعری کورد ژی گهله کا جاران دهلیقا دابه شکرنا شعری دده ته خو، واته شعرا خو بو سهر چهند شعران یان چهند بابه ت و تابلویین جیاواز دابه ش دکه ت کو پهیوه ندییه کا نورگانییا بهیز دنا قبه را وان دا نینه.

5- دابهشکرنا شعری ب ئاوایین جۆراوجۆر د شعرا کلاسیکییا کوردی دا دهیته دیتن، جارنا لدویف نهریتی قهسیدهیا کهفن شعر بسهر پیشه کی و مهبهستی دهیته دابهشکرن و جارانا ژ دابهشکرن ریکخستی نینه.

4- شاعرین کلاسیکی یین کورد گرنگی داینه ئیکهتییا تاکهدیری ، ههولداینه دیرین نموونهیی و سهربهخی پیشکیش بکهن، لهوما گهلهك جاران شعرین وان بریتینه ژ کومهکا دیران کو سهروا و کیش وان پیکهه گریددهن.

5-ب شنوه یه کی گشتی ته وه ری ستوونیی خه یالا شعری د شعرا کلاسیکییا کوردی لاوازه و ئیستاتیکا شعرا کلاسیکییا کوردی ئاسوییه.

5. ليستا ژيدهران

1.5. ژێدهر ب زماني کوردی:

1.1.5. يەرتوك:

بیمار، عبدالرزاق (2006). خویندنهوهیه کی تازه ی ههلبهستی کوردی، دهزگای ئاراس،ههولیّر.

2.1.5. ديوان:

بیّخوّد (دیوان) (1386ه.ش). کوّکردنه و و ریّکخستن و لهسه ر نووسین: موحهمه دی مه لاکه ریم، بالوکراوه ی کوردستان، سنه.

بیسارانی (دیوان) (1392ه.ش) ئامادهکردن و لیّکوّلیّنهوهی: صدیق صفی زاده، چاپی دووهم، بلاّوکراوه کوردستان، سنه.

جزیری (دیوان) (1361ه.ش)، شهرج: هه ژاری موکریانی، انتشارات: سروش، تهران.

تاھريەگ (ديوان)، (1381ھ.ش). ئامادەكردن: ھەسەن گۆران، دەزگاى گۆران، سنە.

حاجى قادر (ديوان) (1390) ليكولينهوه و ليكدانهوه: سهردار حهميد ميران و كهريم موستهفا شارهزا، بلأكراوهى: كوردستان، سنه.

شیخ رهزا(دیوان) (2010) ساغکردنه و شهرح: شوکور مستهفا، دهزگای ئاراس، ههولیّر.

شىخ نورالدىنى بريفكانى (دىوان).(2002).بەرھەڤكىن: زاھد بريفكانى، دەزگاى ئاراس، ھەولىر.

فەتحى(دىوان).(2012).بەرھەڤكىن: تەحسىن ئىبراھىم دۆسكى، وەشان: سېيريز، دھوك.

نالی(دیوان) (1379هـش) کیکولینه وه ولیکدانه وه ی: مه لا عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم، بلاوکراوه ی: کوردستان، سنه .

مەحوى (ديوان).(1391ه.ش). پێداچوونەوە: عەبدولكەرىمى مودەرىس، يەخشانگا: ئانا، مەھاباد.

مەولەوى (دىوان).(1389ه.ش).كۆكردنەوە و لێكۆلىنەوە و لێكدانەوەى: مەلا عەبدوالكەرىمى مودەرىس، بلاوكراوەى: كوردستان، سنه.

2.5. زماني عهرهبي:

جاسم، حياة. (1972). وحدة القصيدة في شعر العربي حتى نهاية العصر العباسي، دار الحرية، بغداد.

حمدان، محمد صائل.(1991).قضايا النقد الحديث، دار الامل، اربد.

راضي، عبدالحكيم. (2007). دراسات في النقد العربي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، قاهرة.

سلوم، داود. (1981). مقالات في تاريخ النقد العربي، دار الرشيد، بغداد.

طنوس، وهيب.(1993).نظام التصوير الفني في الادب العربي، منشورات جامعة الحلب، حلب.

العشماوي، محمد زكي.(1994).دراسات في النقد الادبي المعاصر، دار الشروق، بيروت.

الغرب، محمد احمد. (بدون سنة)، عن اللغة و الادب و النقد، المركز العربي للثقافة و العلوم، بيروت.

القصبجي ،عصام (د.).(بدون سنة).اصول النقد العربيى القديم، منشورات جامعة الحلب، حلب، 1991

قنديل، اسعاد عبدالهادى. (1981). فنون الشعر الفارسي، دار الاندلس، الطبعة الثانية، بيروت.

الموسى، خليل.(2007).وحدة القصيدة بين ارسطو و نقاد العرب القدماء، منشورات وزراة الثقافة، دمشق.

هلال، محمد غنيمي. (1973). النقد الادبي الحديث، دار العودة، بيروت.

3.5. ب زماني فارسى:

باباطاهر (ترانه ها) (1386ه.ش)، به اهتمام: پهرویز سپیتمان (اذکیایی)، انتشارات مادستان، همدان.

كدكنى، محمد رضا شفيعى.(1383). صور خيال در شعر فارسى، چاپ نهم، انتشارات اَطاق، تهران.

محجوب، محمد جعفر. (بدون سال). سبك خراسانی در شعر فارسی، انتشارات فردوس، تهران.

نعمان، شبلی.(1314).شعر عجم یا ادبیات منظوم ایران، ترجمة: سید محمد تقی فخر داعی گیلانی، تهران.

تأثير تقسيمات نظام القصيدة و وحدة البيت على صورة الفنية في الشعر الكلاسيكي الكوردي

الملخص:

القصيدة بمنزلة اطار الشعري السائد في الشعر العربي القديم و الشعر الفارسي الخراساني كانت موضع محاكاة شعراء الشرق الاسلامي خلال مرحلة طويلة، وضع النقاد و الباحثون و لاسيما علماء البلاغة مفهوم و قانون و دساتير نظم الشعر على اساس نموذج شعرية القصيدة. و قد تواصلت شعرية القصيدة بعد زوال عصر الاسلوب الخراساني و ضعف قالب القصيدة و بوسعنا رؤية الكثير من خصائصها المختلفة في الشعر الغزلي الذي جاء بعد غزوة المغول وقد كان نظام القصيدة و وحدة البيت الشعري من هذه الخصائص. كان الشاعر يقوم بتقسيم شعره الى جزئين رئيسيين او أكثر و يقوم بهذه التقسيم وفق قاعدة وحدة البيت الشعري، و ذللك بأن يكون كل بيت شعري مستقلا و لاتكون له علاقة بالبيت الاخر.و يبدو أن هذا قد ترك تأثيرا كبيرا على الشعر حتى زوال القصيدة او ضعفها "كان محاكاة شعرية القصيدة و الوقوع تحت تأثير النقد الشعر العربي – الاسلامي من الاسباب استمرارية هذه الخصائص. يمكن رؤية هذه الظاهرة في الشعر الكوردي الكلاسيكي بصور متنوعة و في بعض الاحيان يقوم الشاعر بتقسيم شعره الى موضوعات و لوحات مختلفة بحيث لاتوجد علاقة عضوية بينها و يقدم في اغلب الاحيان معنى كاملا و مستقلا في بيت شعري واحد دون اعطاء اهمية للعلاقة بين هذه الابيات في المحور العمودي للشعره و تضع خصائص القصيدة هذه "أي أن تقسيمات نظام القصيدة و الابيت الشعري، التجربة الشعرية و وحدة العضوية للشعر الكوردي الكلاسيكي موضع الشك.

الكلمات الدالة: نظام القصيدة، تقسيم، وحدة البيت، محور الافقى، محور العمودي.

The Impact of Distribution of (Qasida) System and One-Verse Union on The Imagery of Kurdish Classical Poetry

Abstract:

Qasida as a form of poetry is overcome on Arabic and Persian Classical Poetry in Khorasani's style which were cared and imitated by Eastern Islamic Poets. Accordingly, Critics and Poetry's researchers and especially rhetoric scientists determined the rules, conceptions, and arts of composing poems based on ideal Oasida poem. After the end of Khorasani's style and the weakness of Oasida's form, Oasida was continued and its features with various figures were found in poetry even after the Mongolian attacks. Qasida's system and unity of One-Line style are one of these characteristics. The Poet of a Qasida (Poem), based on the own Qasida System, divided his poetry into two or more main parts, according to the rules of One-Line style, tried to let the meaning of each line independent and has no relationship with another. Apparently, it is led to have a great impact on the poem even after its ending or weakness. The imitation and influence of the poem (Qasida) by Arabic-Islamic Poetical criticism are regarded to be the reasons behind the continuity of these characteristics. This phenomenon is stated differently in Kurdish Classical Poetry. Poets often divided their poems in to various topics and imageries where have no organic relationships with each other. They mostly tried to give a express an independent meaning in a verse without giving importance to the relations among all verses and lines in the whole poem. Therefore, it is probably clear that these characteristics as the division of Meanings of the poem and relying on the Verses Unity which the poetic experiences and Kurdish Classical unified-organic poetry are led to be doubted.

Keywords: Qasida System, Distribution, One-Verse Union, Horizontal Section, Vertical Section.